

ÖST ÄR ÖST OCH VÄST ÄR VÄST

Av professor HERMAN GUMMERUS, Helsingfors

FÖR fyra decennier sedan hörde jag den tyske historikern Eduard Meyer utveckla teorien om en evig böljegang fram och tillbaka mellan österlandet och västerlandet. Persernas härnads-tåg mot Grekland, Alexander den stores motoffensiv, som sedan fortsattes av romarna, hunnernas invasion i Europa, arabernas framträngande ända till Atlantiska oceanen, de kristna folkens revanschförsök genom korstågen, mongolernas och turkarnas länge omotståndliga segertåg åt väster, alla dessa världsomvälvande händelser tedde sig för den berömde författaren av »Geschichte des Altertums» som faser i kampen mellan orienten och occidenten. Västerlandets avgjorda övervikt i kampen under de senast förflutna århundradena lämnade han, klokt nog, utanför sitt historiska schema. Han motstod frestelsen att kannstöpa om den från fjärran östern hotande »gula fara», som vid sekel-skiftet så fantasifullt utmålades av kejsar Vilhelm.

Att framställa motsatsen mellan »österlandet» och »västerlandet» som en nära nog ödesbestämd företeelse, är i och för sig ett betänkligt skattande åt schabloner i det historiska sammanhanget. Denna motsats är för resten i vår allt nivellerande tid icke på långt när lika skarp som den var ännu för hundra år sedan. Flera av de asiatiska folken äro ju i full fart med att europeisera sig, en process som till det yttre hunnit längst i Japan. Men det existerar dock onekligen sedan urminnes tider i fråga om livsuppfattning och samhällsstruktur en djupgående väsensolikhet mellan öst och väst, som det är lättare att konstatera än att definiera. Man finner i ögonen fallande yttringar av denna olikhet hos *ett* europeiskt folk, ryssarna, som i tvåhundra år varit under barbar-asiatiskt övervälde. Det mongoliska draget i den ryska folkkaraktären kunde Peter den store och hans efterföljare på Rysslands tron icke utplåna, trots sin västerländska inställning, och i bolsjevikernas rike framträder det ånyo i hela sin brutalitet.

Grekerna voro fullt medvetna om den djupa klyfta, som skilde dem från deras fiender i öster. För dem visade den sig framför allt i uppfattningen om staten och om individens förhållande till denna. Den medborgerliga friheten funno de vara ett okänt begrepp i det persiska samhället. Må man blott läsa Herodotos' berömda berättelse om huru den landsflyktige spartanske konungen Demaratos inför den högeligen förvånade Xerxes skildrade förhållandena i de små grekiska fristaterna. Med vilken motvilja underkastade sig icke de grekiska sändebuden tvånget att kasta sig ned och kyssa marken framför storkonungen (*proskynesis*)!

Doek — ju livligare den grekisk-romerska världens beröring blev med orienten, desto mera råkade den under orientaliskt inflytande, och detta både i fråga om stats- och samhällsuppfattning och om livsföring och tänkesätt. Alexander den store, som i sitt hemland endast varit en av folkviljan i hög grad beroende stamhövding, blev i Persien en österländsk självhärskare, som målmedvetet strävade efter en förmäling mellan grekiskt och persiskt. Hellenismen hade från början ett starkt österländskt inslag. Det romerska världsriket, i början baserat på västerländskt republikansk grundval, blev under kejsartiden allt mera orientaliserat, tills den romerska kejsaren slutligen till sin yttre habitus föga skilde sig från en asiatisk despot. Orientaliserad i många stycken blev småningom även den antika kulturen, framför allt på religionens område. Kristendomens seger blev en seger för orientalisk livssyn, undanträngde antikens kyliga formdyrkan genom sin djupa innerlighet. Det var orientens revansch för hellenismens och romarandans segrar.

Kristendomen och därmed även den orientaliserande livsuppfattningen fingo de germanska folken i arv av greker och romare. Just på religionens område har orienten alltid visat sin största styrka. I det politiska livet däremot gick västerlandet numera sina egna vägar, byggande på nationellt germansk grund och anknytande sin utveckling till antikens statsbegrepp, sådana som dessa framträdde i den bevarade grekisk-romerska litteraturen. För att konstatera detta behöver man endast läsa »upplysningsfilosofernas» utläggningar om friheten som samhällets rätta grundval, uppfyllda som de äro av beundran för antikens idealiserade republikanska statsformer. Upplysningsfilosofernas teorier, utbyggda och moderniserade under 1800-talet, förverkligades genom det västerländska samhällets demokratisering. Den moderna

demokratien är en utpräglad västerländsk företeelse, likaså socialismen, låt vara att Karl Marx var jude och sålunda tillhörde österlandet genom sin börd. Huru förhåller det sig då med demokratiens motsats i våra dagar, diktaturen? Ha vi att ytterst söka dess upphov i orientaliska föreställningar? Redan att uppställa en sådan fråga ter sig som en paradox med tanke på *Der Führers* och *Il Duces* inställning till judendomen, alltså till orienten.

Den absoluta monarkien i Europa på 1500-, 1600- och 1700-talen hade sin traditionsbundna motivering i den biblisk-orientaliska uppfattningen om konungamakten av Guds nåde. Det samma kan man icke a priori säga om den moderna diktaturen. Till sin idé är den, såsom namnet säger, romersk: folket överlämnar i tider av fara oinskränkt makt åt en betrodd medborgare. Den romerske diktatorns tjänstetid var egentligen endast sex månader, men tidsbegränsningen bortföll genom Sulla och Caesar. Diktaturen blev »caesarism» och fick genom Augustus' principat nya statsrättsliga former med utelämnande av diktatorsnamnet. Det regeringssystem, som nu existerar i Tyskland och Italien, är i själva verket caesarism i den mening, som förutspåddes av Oswald Spengler. Det har ingen ideologisk anknytning till orienten, låt vara att Hitler och Mussolini äro i besittning av en lika oinskränkt makt som någonsin en österländsk sultan.

Men om vi från Berlin och Rom vända oss till Moskva, se vi där härska en diktator, vars fruktansvärda personliga makt har orientens särmärke. Det förstås, Sovjetunionen är formellt en republik, som utgives för att vara en skapelse av folkviljan. Den har ett skenparlament och statsfunktionärer, som skenbart utses av folkets förtroendemän. Men i det sovjetryska folkets ögon är Stalin likväl »lille far», lika väl som Lenin var det. Han är den vite tsarens efterträdare, och tsaren var som Rysslands självhärskare hart när en orientalisk despot. Skärskådar man Stalins metoder, hans godtyckliga och grymma, av inga lagar bundna behandling av sina i onåd fallna tjänare, hans barbariska våldsregemente över de folk han med vapnens tillhjälp behärskar, blir likheten med en gammalorientalisk despotism av värsta slag omisskännlig, trots all kamouflering med kommunistiska floskler av västerländskt ursprung.

Det verkliga, det västerländska Europa har i sitt statsliv ingenting lånat från den forna orienten. Om vi kunna tala om orientaliskt inflytande i västerlandet, inskränker sig detta till det and-

liga livet. Så länge som det finns människor, som älska det mystiska, det visionära, den transcendentala inställningen till livsproblemen, skola de med längtan blicka hän mot detta sagoomspunna underland, vars charm inspirerat västerlandets skaldar till hänfödda dityramber och dess konstnärer till koloristiska triumfer.

Oriens underland... Ja, slöjan har fallit från dess gåtor, Asiens städer — åtminstone de, där européer äro de bestämmande — hålla på att moderniseras i västerländsk mening, järnvägar och automobilchausséer genomdraga de otillgängliga öknarna, gamla bibliskt patriarkaliska seder och bruk hålla mångstädes på att försvinna. Men hos den stora massan av folket och även inom den bildade klassen, trots den europeiska dräkt, som denna gärna skrudar sig i, fortlever ännu den gamla orientaliska livsuppfattning, som en västerlänning har så svårt att förstå. Kiplings »öst är öst och väst är väst» har fortfarande något av sin giltighet kvar. Att denna väsensolikhet jämte de asiatiska folkens allt starkare framträdande nationalmedvetande inverkar även på politiken, kan icke förnekas. Om alla dessa folk därav drivas att definitivt emancipera sig från de västerländska folkens maktsfär, såsom det redan skett med Japan, får världen kanske se dem uppträda som ett samfällt block mot dessa hittills överlägsna inkräktare, vilka de aldrig upphört att betrakta som främlingar. Det engelska imperiet måste redan räkna med Indiens förlust som en möjlighet. Asiens 1,155 millioner invånare måste då väga tungt mot Europas 512 millioner.

Varav härrör då denna märkvärdiga väsensolikhet, denna än öppna, än dolda fiendskap, som i årtusenden ställt österlandet och västerlandet i harnesk mot varandra? Man talar om rasolikheter, som skarpt skulle skilja indoeuropéerna från Asiens folk, men denna förklaring haltar betydligt. Även förutsatt att alla folk, som tala indoeuropeiska språk, i stort sett tillhöra samma ras — något som motsäges av antropologien — ha vi att räkna med det faktum, att de av dessa folk, vilka såsom iranier och indier blivit bofasta i Asien, visa ett helt annat kynne än deras påstådda stamfränder i Europa. Perserna, det förnämsta av forntidens iranska folk, hade ursprungligen karaktärsegenskaper, som skilde dem t. ex. från semiterna, men det dröjde icke länge innan de till seder och bruk, livssyn och samhälls- och statsorganisation tedde sig som ett typiskt »orientaliskt» folk. Som ett sådant betraktades de av grekerna. De folkstammar, som voro de ursprungliga bä-

rarna av det indoeuropeiska urspråket och som sannolikt strövade omkring som nomader på Sydsibiriens, Turkestans och Östeuropas stepper, kunna icke i sin livsföring ha skilt sig väsentligt från sina grannar i öster och söder, mongolerna och turkarna. Först sedan de under sina vandringar åt väster nått fram till Mellan-, Syd- och Västeuropa och där uppblandats med urbefolkningen, började de att utveckla de egenskaper, som omsider skapade den »västerländska» kulturen.

Just detta leder oss till en annan förklaring av olikheten mellan Asiens och Europas folk: geografiska och klimatiska förhållanden betinga folkens karaktärsegenskaper. Asiens utpräglat kontinentala klimat tryckte otvivelaktigt sin prägel på alla de folk, som blevo bosatta där, vare sig att de levde som vilda nomader på stepperna eller som jordbrukare i de fruktbara delarna av världsdelen. Europas klimat däremot — ja det behöver väl icke framhållas, i huru hög grad det skiljer sig från Asiens. Men även denna förklaring haltar. Asiens klimat är utomordentligt olika i olika delar av världsdelen, men det oaktat finna vi att under tidernas lopp en i stort sett gemensam »asiatisk» anda utvecklar sig hos de till sin härkomst, sin livsföring och sin kulturnivå ytterst olikartade folkslag, som förblivit bosatta där. Men också i Europa äro levnadsbetingelserna i dess olika delar mycket skiljaktiga. Varav kommer det sig att dess invånare det oaktat utvecklats i väsentligen samma riktning?

Vi komma till sist ändå tillbaka till det obestriddiga faktum, att varje enskilt folk, liksom varje enskild individ, har sin särskilda begåvning. Det var grekerna som med sitt skapande snille i mitten av det första årtusendet f. Kr. bestämde riktningen för de europeiska folkens utveckling. Deras kultur inympades på det romerska folket, som med sin eminenta statsbildande förmåga utbredde den åt väster och norr. Germanerna måste även de, liksom grekerna, ha haft egenskaper, vilka gynnade individernas fria självverksamhet och möjliggjorde uppkomsten av statsorganismen av högre ordning. Så uppstod det europeiska kultursamhället, medan Asien råkade i ett tillstånd av stagnation, trots arabernas i början lovande kraftutveckling och kinesernas och hinduernas beundransvärda prestationer.

Allt detta är spekulationer av blott relativt värde. De kunna icke lösa det världshistoriska problem, som konstateras men icke förklaras av diktarens resignerade »öst är öst och väst är väst».